

What a Wonderful World

Anatol Durbală

Ana Šturm in

# Razpad sistema ali krasni novi svet moldavskega filma

Če ne veste, kje je Moldavija, vam bo Anatol Durbală njeno lokacijo hudomušno obrazložil nekako takole: »Ali veste, od kod prihaja grof Drakula? Ja? Zagotovo veste tudi, kje se je zgodil Černobil? Ja? Super. Torej – Moldavija je država, ki se nahaja med grofom Drakulo in Černobilom.« Bivša sovjetska republika leži med Romunijo in Ukrajino, svojo samostojnost pa je razglasila istega leta kot Slovenija. Mlada država, v kateri prebiva približno štiri milijone prebivalcev, se je po razpadu Sovjetske zveze soočila s težavnim obdobjem tranzicije, še danes pa velja za najrevnejšo evropsko državo. Ena izmed stvari, ki je po razpadu starega sistema skoraj

popolnoma izginila, je tudi moldavska kinematografija, ki poleg neobstoječe domače filmske produkcije beleži tudi drugi najnižji obisk kina na svetu.

»Leta tranzicije so našo kinematografijo zaznamovala. Izjemni profesionalci, ki so nekoč večinoma delali v sovjetskem sistemu, so izgubili stik z delovnim področjem – ne znajo več delati z novo tehnologijo, z igralci ..., saj v tem obdobju pri nas snemanja filmov praktično ni bilo. Nekoč znameniti studio Moldavija film je le še shirana senca samega sebe in njegov glavni namen je ohranjanje treh delovnih mest za vladne prijatelje. V Moldaviji je zaradi izjemno nizkega standarda zelo težko priti do snemalne

opreme. Filmska kamera je zelo draga stvar – tako v New Yorku kot v Kišinjevu stane 100.000 dolarjev, le da si jo nekdo v New Yorku lahko privoščiči, mi v Kišinjevu pa žal ne,« pripoveduje avtor moldavske satirične televizijske oddaje **Ura smeha** (Ora de ras), igralec in profesor ter scenarist in režiser Anatol Durbală, ki se je v letošnjem tekmovalnem programu festivala Crossing Europe predstavil s svojim celovečernim prvencem **What a Wonderful World** (Ce lume minunată, Moldavija, 2015) in iz Linza povsem zaslužen odnesel nagrado občinstva.

To, da je film sploh nastal, velja za pravi mali čudež. »Zadnjih sedem let sem iskal denar, opremo in predvsem ljudi –

snemalce, producente in igralce, ki bi bili tako nori, da bi se skupaj z mano lotili tega projekta,« pravi Durbalā. *What a Wonderful World* je popolnoma gverilska produkcija, ki pa uspe kljub pomanjkanju sredstev, opreme in izkušene ekipe (pri filmu so večinoma sodelovali mladi) iz situacije izluščiti najboljše možno. Pri tem je v izdatno pomoč odličen scenarij, ki tragične dogodke nevsiljivo in bistro uravnoteži s humorjem. Tempo filma se na začetku razvija počasi in skozi premišljene detajle spretno gradi zapleteno mrežo situacij, ki dosežejo vrhunec v napetem in izjemno odigranem prizoru zaslješavanja, v katerem eksplozira vse, kar se je v dolgih letih represije nabiralo v moldavski družbi. Rezultat je urgenten in intenziven film, ki gledalcu izmakne tla pod nogami.

Protagonist filma je Petru, ki se v začetku aprila po dveh letih študija matematike in fizike na Univerzi Bostonu za praznike vrača v domačo Moldavijo. V glavnem mestu potekajo protesti proti novoizvoljeni vladi. Petruja bolj kot politična situacija doma okupira misel na dekle, ki jo je pustil v Bostonu in s katero je zvečer dogovorjen za zmenek prek *Skypa*. Za to pa seveda potrebuje računalnik, ki si ga izposodi pri najboljšem prijatelju. Ko se z računalnikom v naročju peš vrača domov, ga na poti ustavi policija, ki ga zamenja za enega izmed demonstrantov. Brutalno ga pretepejo in skupaj z ostalimi odpeljejo na policijsko postajo. Tam ga v nelagodnem kafkovskem procesu zaslješuje izkušen major.

Film temelji na resničnih dogodkih, ki so se odvili med 6. in 9. aprilom 2009. Takrat so v moldavskem glavnem mestu potekali protesti proti novoizvoljeni komunistični vladi, ki naj bi priredila rezultate volitev in tako ponovno zasedla večino v parlamentu. Novica o uporu proti staremu sistemu in njegovi skorumpirani politiki se je predvsem med mladimi hitro razširila prek družbenih omrežij in množice ljudi so preplavile glavni trg v Kišinjevu. Skupina protestnikov je vdrla v parlament, pokradla računalnike, stole, mize in drugo pisarniško opremo, ostalo pa zažgala. Moldavska policija se je na ta dogodek odzvala tako, da je nasilno zajela več sto protestnikov, jih odpeljala

v zapore in tam brez pravic zaslješala ter psihično in fizično mučila. V omenjenih dogodkih so zaradi hudih poškodb umrli trije ljudje, kar moldavska vlada še vedno zanika.

O podobnih protestih, ki se odvijajo po vsem svetu, smo v zadnjih letih lahko veliko brali tudi v domačih medijih. Ti so na veliko poročali o dogodkih v Franciji, Veliki Britaniji, Španiji, Grčiji ... Ampak potem so tu kraji in države, kot je Moldavija. Nevidni deli sveta, pozabljeni od vseh. Nevidne zgodbe, ki jih občasno razsvetli šele svetloba kinematografskega projektorja. »To zgodbo sem posnel, ker me je šokirala. Da se nekaj takega zgodi leta 2009 v demokratični republiki? Tega nihče ni pričakoval. Kako se taka srednjeveška, primitivna stvar lahko zgodi v moderni evropski demokraciji? Okej, res je, da so v Moldaviji še vedno prisotne sledi komunizma, ampak vseeno – gre za 'moderen komunizem'. Leto je 2009! Kaj se je zgodilo tej skupnosti ljudi v 21. stoletju? Kaj je te ljudi naredilo tako jezne, živalske? Oziroma kdo? Rusi? Stalin? Putin? Bratje in očetje so se znašali nad sestrami in materami. Zakaj, zakaj, zakaj?«

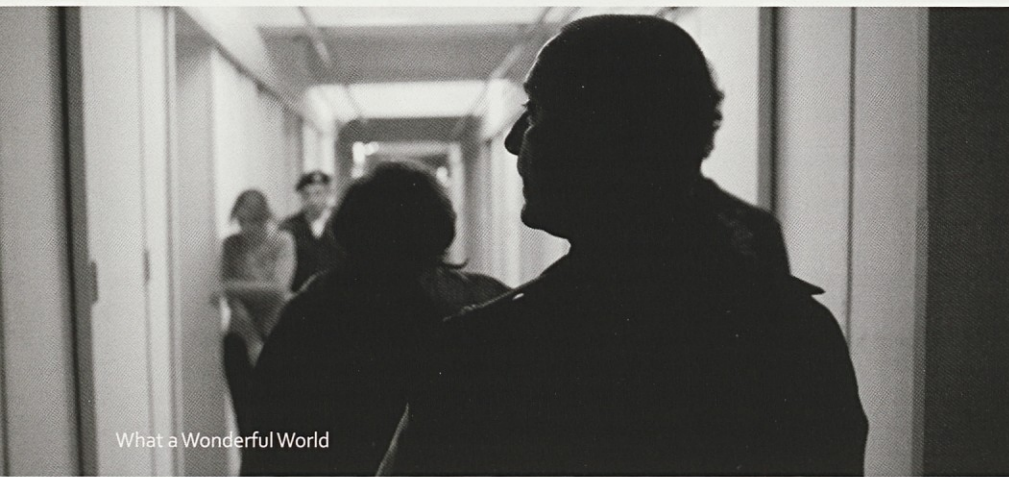
Kar se je zgodilo v Moldaviji, ni povezano zgolj z dogodki, ki so se odvili med 6. in 9. aprilom; situacija je povezana tudi z zgodovino in z delitvami, ki že stoletja povzročajo razkol med različnimi skupinami ljudi. »Predvsem zadnjih dvajset let se je v Moldaviji oblikovala zelo močna delitev med dvema generacijama. Na eni strani imamo starejše ljudi, ki še vedno zagovarjajo komunistični sistem in Sovjetsko zvezo. Tu gre za neko mišljenje, ki ga ne moremo kar tako zavreči, ker je relevantno. Za starejšo generacijo to res nekaj pomeni. Odrasli so v tem sistemu in to je edina resnica, ki jo poznajo.« To generacijo v filmu predstavlja major policijske postaje.

»Na drugi strani pa imamo novo generacijo, ki razmišlja popolnoma drugače. Gre predvsem za tiste, ki so bili rojeni proti koncu 80-ih let oziroma na začetku 90-ih let, po koncu perestrojke in po padcu berlinskega zidu. To je bila generacija, ki je lahko prvič neomejeno potovala v tujino. Za nas je bila edina tujina, ki smo jo poznali, Bolgarija.

Nismo zares vedeli, kaj se dogaja zunaj. Ta generacija je leta 2009, ko so se zgodili protesti v Kišinjevu, ravno odrasla. Ima popolnoma drugačno mentaliteto od tiste, ki je odraščala v komunizmu. Živeli so v drugačni realnosti, videli so drugačen način življenja. Niso odraščali v represivni državi in ni jim bilo treba nenehno razmišljati o tem, kdo bo začel vojno.« To drugo realnost predstavlja Petru.

In ravno to delitev, ta prepad med takrat in danes, je Durbalā želel pokazati v filmu. »Preteklost je veličastna, trda in jasna, prihodnost pa je negotova in nevidna. In ta veličastna, trda in jasna preteklost še vedno (dobesedno!) ubija to krhko prihodnost.« Major in Petru v zadnjem prizoru stojita eden nasproti drugemu. Zreta si v oči, ampak prepada, ki je med njima, ne moreta premostiti. Konflikt je zasejan globoko vanju in gre nazaj generacije in generacije. Samopodoba starejše generacije in njen občutek superiornosti sta dodobra načeta. To krhko samopodobo veličine in večvrednosti, ki jim je bila privzgojena s trdo roko, morajo zato braniti za vsako ceno. »Vse, kar je major sposoben videti v Petruju, je privilegiran fant, ki ne spoštuje svoje države in ki ima vse, česar on sam pred 20 leti ni mogel imeti.«

Film obravnava zelo nedavne 'zgodovinske' dogodke, ki se jih državljani Moldavije, predvsem pa prebivalci Kišinjeva, še zelo dobro spominjajo. Njihova čustva so še vedno razburkana in njihove rane odprte. *What a Wonderful World* se zato zgodbe pametno loteva z distance in z ravno pravšnje mero lahkotnosti in humorja. »Nikogar nisem hotel obsojati. Prav tako nisem imel namena posredovati nobenega političnega sporočila. Želel sem le posneti in zabeležiti to, kar se je zgodilo. Razumel sem, da bodo moje občinstvo ljudje, ki so bili v omenjenih dogodkih neposredno udeleženi in ki bodo rekli: Ne se zajebavat – jaz sem bil tam, moj brat je bil tam – ljudje niso bili tako oblečeni, niso tako govorili, policisti tega niso naredili. Pripravljen sem bil na kritike, vsem pa sem dal tudi vnaprej in zelo jasno vedeti, da ne gre za dokumentarec, pač pa za igrani film in da moj cilj ni bila natančna rekonstrukcija dogodkov. Ne gre za zgodovinski film, pač pa za film, ki govori predvsem o tem, kar je v nas, in poskuša razmišljati o tem, kaj



What a Wonderful World

imam v mislih dve zgodbi, ki bi ju res rad povedal. Ena je povezana s Transnistrijo. Gre za mednarodno nepriznano državo (locirano na ozkem pasu na meji z Ukrajino), ki deluje v okviru meja Moldavije. Transnistrija je organizirana kot predsedniška republika, upravljajo jo vlada, parlament, oborožene sile in policija. Ima svojo ustavo, zastavo, državno himno ... Letos je na 'meji' med Moldavijo in Transnistrijo ruski vojak ubili 19-letnika, ki se je po praznovanju novega leta od tam vračal domov v Kišinjev in ni imel dokumentov za prehod meje.«

Druga tema, ki se je Durbalā želi lotiti, pa so številne tragične zgodbe o usodi starejše generacije v Moldaviji. V najrevnejši državi v Evropi živi več kot milijon starejših ljudi, kar je slaba tretjina prebivalcev. Vlada jim izplačuje mizerne pokojnine, najemnine za uborna stanovanja pa so vsaj petkrat višje. Tisti, ki jim sinovi in hčere pošiljajo denar, še nekako preživijo, velika večina starejših pa je prisiljena na cesti prodajati svoje osebno imetje. »Okrog glavne železniške postaje v Kišinjevu imamo pravi market osebnih predmetov. Greš na ulico in vidiš staro žensko, ki sedi na tleh in prodaja svojo zadnjo skodelico, da si lahko kupi kos kruha. In teh ljudi je samo na tej ulici na tisoče.«

»Ampak nočem se osredotočiti samo na revne ljudi, ki so revni že od nekdaj, tukaj je še cel kup drugih zanimivih zgodb,« dodaja režiser. »Pred letom dni sem odkril, da je ena izmed naših najbolj znanih igralk, ki je bila zares velika zvezda nacionalnega gledališča, prav tako pristala na cesti. Živela je v majhni sobici, brez vode, brez luči in na ulici podajala svoje imetje. Kaj se je zgodilo z njo – kaj se je zgodilo z osebo, ki so jo nekoč vsi oboževali, jo občudovali, ji nosili rože, potem pa nanjo popolnoma pozabili? Seveda ne gre za izolirano zgodbo. Podobno se je zgodilo mnogim drugim umetnikom in izobražencem. Gre za specifičen problem neke generacije. Ko je Sovjetska zveza propadla, so z njo propadli tudi mnogi ljudje. Če si bil kmet, se po tranziciji zate ni veliko spremenilo, če pa si bil najboljši nevrokirurg v Sovjetski zvezi, si lahko potem padel na rob preživetja. Kako živiš s tem? To je tema, ki jo želim raziskati.«

je bilo tisto, kar nas je pripravilo do takih dejanj.«

Na festivalu je na pogovoru po projekciji filma britanski kritik in moderator Michael Pattison Durbalō vprašal, kako so posneli impresivni kader, v katerem se kamera iz visoke stavbe spusti do skupine demonstrantov, ki leži na tleh, pred do zob oboroženimi policisti. Režiser mu je odgovoril, da so kader posneli s pomočjo vrvi za obešanje perila, saj jim proračun ni dopuščal možnosti, da bi si lahko izposodili žerjav. Zgodbe s snemanja so pravzaprav skoraj tako zabavne in šokantne kot sam film. »Na filmu so vsi delali zastoj (česar si sicer res ne želim ponoviti, saj bi rad ljudi za njihovo trdo delo tudi pošteno plačal), šlo je za malo nor in zelo odprt projekt. Dobil sem se s skupino mladih in jim povedal: Poglejte, nimamo nič denarja, nič opreme, nič časa, ne moremo vam plačati, ampak če ste za – dajmo narediti nekaj! In rekli so ja. Prišli so vsi moji študenti in brez ene same pritožbe dan za dnem, na mrazu, v vročini, brez hrane in brez plačila neutrudno delali na filmu.

Ljudje so bili celo tako velikodušni, da so nam začeli pošiljati denar, s katerim smo lahko vsaj nahranili ekipo. Prijatelji, znanci in predvsem sorodniki, ki delajo v tujini – mama glavnega igralca Igorja Babiaca, ki dela v Italiji, nam je recimo od časa do časa poslala kuverto s petdesetimi evri. Zato smo se ji poklonili tudi v filmu, v katerem Petrujeva mama prav tako živi in dela v Italiji. Izoblikovala se je zelo močna podporna skupnost, ki nam tudi sedaj, ko s filmom potujemo od festivala do festivala, še vedno sledi,

nam stoji ob strani in nas na vse mogoče načine podpira.«

Kako zelo nedelujoča je moldavska kinematografija, pa so ustvarjalci spoznali šele potem, ko so svoj film želeli pokazati moldavski publiki. »Okej, razumeli smo – problem bo dobiti denar, problem bo dobiti opremo, problem bo dobiti ekipo ..., ampak nikoli nismo niti pomislili, da bo največji problem od vsega to, kaj narediti s filmom, ko bo enkrat posnet. V Moldaviji nikogar ni zanimalo, da smo naredili film. Ne samo film, ampak dober film! Normalno bi bilo, da bi nam vsaj rekli: Okej, fantje, nismo vam dali nobenega denarja, ampak naredili ste super film, pomagali vam ga bomo spraviti vsaj v kino in vam dovolili, da ga dva tedna predvajate v našem nacionalnem kinematografu. Ampak ne, če smo hoteli pokazati naš film, smo morali sami (seveda proti plačilu za najem dvorane, poleg tega pa so nam vzeli še 50 % od prodaje kart) najeti kino. Veliko smo imeli tudi prošnji, da bi film pokazali po moldavskih in romunskih vaseh, vendar tega ne moremo storiti, saj nimamo denarja, da bi najeli projektor, platno in agregat za električno. Na podeželju namreč ni nobene infrastrukture, kjer bi film dejansko lahko pokazali.«

Kljub vsemu pa ima Anatol še veliko energije in odličnih idej, ki bi jih rad preli v filmske podobe: »Moldavija ima ogromno zanimivih zgodb, ki bi lahko Hollywood okupirale dobrih 10 let! Mi smo seveda omejeni z denarjem in predvsem od tega je odvisno, kaj bomo delali v prihodnje. Trenutno